

ผู้บัญชาการทหารสูงสุด: ประวัติศาสตร์ผู้เผด็จการภายใต้

ระบอบรัฐธรรมนูญไทย ช่วง พ.ศ. 2483 – 2487

Supreme Commander: Dictatorship in Constitutional History of Thailand from 2483 – 2487 B.E.

ศุภณัฐ บุญสด

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน เลขที่ 66/4 ซอยลาดพร้าว 16 แขวงจอมพล เขตจตุจักร
กรุงเทพมหานคร 10900

Supanut Boonsod

Thai Lawyer For Human Right, 66/4, Lat Phrao 16, Chom Phon, Chatuchak, Thailand, 10900

E-mail : jejehenry1984@gmail.com

Received: January 14, 2021; Revised: March 24, 2021; Accepted: March 29, 2021

บทคัดย่อ

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยคณะราษฎรจะนำมาสู่การก่อตั้งระบอบประชาธิปไตย ผ่านการจัดทำรัฐธรรมนูญเพื่อประกาศให้อำนาจอิสระสูงสุดภายในรัฐเป็นของประชาชนและจัดตั้งองค์กรทางรัฐธรรมนูญที่มีความเชื่อมโยงกับประชาชนขึ้นมาใช้อำนาจรัฐตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ แต่ชีวิตของระบอบใหม่ก็ได้ดำเนินไปอย่างปกติตลอดเวลาหลังจากนั้นแต่อย่างใด เพราะระบอบใหม่ของคณะราษฎรต้องเผชิญกับทั้งวิกฤติการณ์ตอบโต้ของขบวนการทางการเมืองที่เป็นปฏิปักษ์กับการเปลี่ยนแปลงการปกครองและที่สำคัญที่สุดคือภัยอันเกิดจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งทำให้บทบาทของคณะราษฎรฝ่ายทหารในฐานะผู้พิทักษ์ของระบอบใหม่สูงเด่นขึ้นจนนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายด้วยการจัดตั้งองค์กรของรัฐที่มีชื่อว่าผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้มีสถานะเป็นผู้เผด็จการแบบชั่วคราวเพื่อใช้อำนาจเด็ดขาดทางการทหารทำภารกิจทางการสงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายเกี่ยวกับผู้เผด็จการชั่วคราวก็ได้มีพลวัตจนนำมาสู่การยกเว้นระบบการเมืองและกฎหมายที่ถูกก่อตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 และถ่ายโอนอำนาจบริหาร

อำนาจนิติบัญญัติและการบังคับบัญชาขององค์กรตุลาการซึ่งเป็นองค์กรของรัฐที่ใช้อำนาจตุลาการให้มาอยู่กับผู้บัญชาการทหารสูงสุด ตำแหน่งดังกล่าวจึงแปรสภาพเป็นผู้เผด็จการแบบรัฐธรรมนูญปีใดซึ่งได้ใช้อำนาจก่อตั้งระบอบเผด็จการทหารขึ้นมาแทนที่ระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรมุ่งสร้างขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2483 – 2487 ในท้ายที่สุด

คำสำคัญ: ผู้บัญชาการทหารสูงสุด, กองทัพไทย, ผู้เผด็จการ, ประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทย

Abstract

Despite the successful transition of the regime on 24 June 1932 to become a democratic state established by the People Party (Kana Ratsadon), who later drafted the constitution declaring that the state's supremacy shall be given to the people and founded constitutional organizations that were connected with the people as to exercise power in accordance with the principle of separation of powers, the new regime faced great challenges throughout the course of its life. Such challenges were not only limited to the responses by the reactionary movement but also the most important was the shift of power inside the People Party itself posed by World War 2. By facing the outside threat, the role of the military faction inside the People Party as the guardian of the new regime had been strengthened, leading to the establishment of the Supreme Commander as one of the state's governing bodies and thus resulted in a change in the legal system. The newly established body was given the supreme status in the form of Commissarial Dictatorship to legitimately exercise absolute military power to operate missions during World War 2. However, the change in Thai's legal system in regard to the establishment of the Commissarial Dictatorship saw a dynamic development ever since the war, leading to an exclusion of the political and legal system established according to the 1932 Constitution. Such role was not only granted an administrative power, but also the legislation and the command of the judiciary. It was then transformed into the Sovereign Dictatorship, who was able to use power to establish the regime ruled by the military dictatorship

and thus replacing the democratic system which was constituted by the People Party from 1940 to 1944.

Keywords: Supreme Commander, Royal Thai Armed Force, Dictatorship, Constitutional history of Thailand

1. บทนำ

เมื่อคณะราษฎรได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงหลักทั่วไปในการปกครองประเทศที่มีอยู่ก่อนหน้านี้อันซึ่งถือว่าอำนาจสูงสุดภายในรัฐเป็นของพระมหากษัตริย์ด้วยผลของมาตรา 1 ที่บัญญัติว่า “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” และมาตรา 2 ที่บัญญัติว่า “ให้มีบุคคลและคณะบุคคลที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรตามที่กล่าวต่อไปในรัฐธรรมนูญ คือ 1. กษัตริย์...”¹ กล่าวคือผลทางกฎหมายของบทบัญญัติทางรัฐธรรมนูญดังกล่าวมีด้วยกันสองประการ โดยประการแรก เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้ถืออำนาจสูงสุดภายในรัฐจากพระมหากษัตริย์ให้กลายเป็นของประชาชน และประการที่สองคือ สถานะของพระมหากษัตริย์ภายหลังวันที่ 27 มิถุนายน 2475 แปรเปลี่ยนจากผู้ทรงอำนาจสูงสุดภายในรัฐมาเป็นองค์กรทางรัฐธรรมนูญที่ได้จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญให้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะประมุขของรัฐเท่านั้น ส่งผลให้อำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดลงเท่าที่บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญมอบอำนาจไว้ให้โดยไม่อาจมีพระราชอำนาจได้เฉกเช่นเดียวกับสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกต่อไป จึงทำให้อำนาจในทางเนื้อหาอันเกี่ยวกับการบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการทั้งหมดได้กลายเป็นขององค์กรทางรัฐธรรมนูญของระบอบใหม่อย่างคณะกรรมการราษฎร สภาผู้แทนราษฎร และศาล² โดยหลักการแบ่งแยกอำนาจรัฐออกเป็นสามอำนาจและ

¹ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475, มาตรา 1 และมาตรา 2.

² พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475, มาตรา 3 มาตรา 7 มาตรา 8 มาตรา 9 มาตรา 31 มาตรา 35 มาตรา 37 และมาตรา 39.

กระจายไปให้องค์กรทางรัฐธรรมนูญที่มีความเชื่อมโยงกับประชาชนแต่ละองค์กรใช้และถ่วงดุลกัน อันเป็นระบบการใช้อำนาจแบบปกติที่ปรากฏในระบบประชาธิปไตยเช่นนี้ได้รับการสืบทอดต่อมา ในรัฐธรรมนูญอีกสองฉบับของระบอบใหม่ในระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2490³

แต่เนื่องจากสมาชิกของคณะราษฎรส่วนหนึ่งเป็นข้าราชการทหารจึงทำให้ข้าราชการทหารต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สำหรับจุดเริ่มต้นที่ข้าราชการทหารเข้ามามีอำนาจทางการเมืองมีขึ้นเมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนาขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2476 เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดอำนาจทางการเมืองในปี พ.ศ. 2487 โดยช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงที่กองทัพบกและข้าราชการทหารสามารถครองอำนาจทางการเมืองได้อย่างเข้มแข็งที่สุด อย่างไรก็ตามอำนาจทางการเมืองของข้าราชการทหารก็สิ้นสุดลงเมื่อปรีดี พนมยงค์ขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองด้วยแรงสนับสนุนจากต่างประเทศและขบวนการเสรีไทย จนอาจกล่าวได้ช่วงปลายของยุคคณะราษฎรระหว่างปี พ.ศ. 2487-2490 เป็นช่วงเวลาเดียวที่ปลอดจากการแทรกแซงในทางการเมืองของข้าราชการทหารและเป็นช่วงที่ฝ่ายพลเรือนมีอำนาจสูงสุดอย่างแท้จริง⁴ ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าว ธงชัย วินิจจะกูล จึงได้วิเคราะห์เอาไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ของคณะราษฎรเป็นการให้กำเนิดทั้งระบอบประชาธิปไตยและระบอบอำนาจนิยมโดยผู้นำทหาร⁵

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมืองเช่นนี้ส่งผลโดยตรงต่อพัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทยอันนำมาสู่การถือกำเนิดของตำแหน่ง “ผู้บัญชาการทหารสูงสุด” และระบบบริหารราชการแผ่นดินแบบพิเศษในยามสงครามโลกครั้งที่ 2 ในระหว่างปี พ.ศ. 2483 - 2487 โดยตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดดังกล่าวนี้ในครั้งแรกมีสถานะเป็นองค์กรของรัฐที่ถูกจัดตั้งขึ้นชั่วคราวภายใต้สถานการณ์พิเศษเพื่อทำหน้าที่ใช้อำนาจทางสงครามเพื่อปกป้องประเทศสยามจากภัยสงครามโลก ครั้งที่ 2 ซึ่งภายใต้การกำเนิดขึ้นของตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงกฎหมายต่าง ๆ ตามมาอีกหลายประการที่กระทบต่อระบบการใช้อำนาจรัฐแบบปกติ

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475, มาตรา 2 มาตรา 36 มาตรา 46 และมาตรา 58; รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489, มาตรา 2 มาตรา 18 มาตรา 67 และมาตรา 80.

⁴ ทักษิณ เถลิงเศียรหม, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2559.: 39-40.

⁵ ธงชัย วินิจจะกูล, *ประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่เหนือการเมือง ว่าด้วยประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่*, กรุงเทพมหานคร : ฟ้ายเดียวกัน, 2556.: 10.

ของระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรก่อตั้งขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ผ่านการยกเว้นอำนาจต่าง ๆ ที่กระจายไปอยู่กับองค์การทางรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย โดยโอนอำนาจรัฐทั้งหมดให้มารวมศูนย์อยู่ที่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดจนตำแหน่งดังกล่าวเปรียบเสมือน “ผู้เผด็จการ” ของระบอบใหม่เพื่อใช้อำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวเพื่อแก้ไขสถานการณ์อันตรายต่าง ๆ ของประเทศไทยเป็นเวลา 5 ปีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งถือว่าการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายดังกล่าวเป็นการยกเว้นทุกหลักการต่าง ๆ ที่คณะราษฎรมุ่งก่อตั้งขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองทั้งหมด ช่วงเวลาดังกล่าวในประวัติศาสตร์กฎหมายรัฐธรรมนูญไทยจึงเป็นช่วงเวลาที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ดังนั้น คำถามหลักของบทความชิ้นนี้จึงมุ่งสำรวจข้อความคิดเกี่ยวกับผู้เผด็จการผ่านทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญและพลวัตของตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทยระหว่าง พ.ศ. 2483 – 2487 ว่ามีที่มาและจุดสิ้นสุดเช่นไร ดังนั้นเพื่อค้นหาคำตอบของคำถามดังกล่าวบทความนี้จึงแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อที่ 1 การทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อความคิดว่าด้วยผู้เผด็จการ หัวข้อที่ 2 เหตุปัจจัยทางการเมืองที่มีส่วนในการก่อให้เกิดการจัดตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดในระบอบใหม่ หัวข้อที่ 3 กรณีศึกษาการถือกำเนิดของผู้เผด็จการในระบอบรัฐธรรมนูญไทยอย่างตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดในระหว่าง พ.ศ. 2483 - 2487 และหัวข้อที่ 4 บทสรุป

2. ข้อความคิดทั่วไปว่าด้วย “ผู้เผด็จการ” ในทางทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญ

ความหมายในแง่คำ “ผู้เผด็จการ” เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ คือ “Dictatorship” ซึ่งหมายถึงอำนาจอันสูงสุดและเด็ดขาด ซึ่งเกิดจากการผสมคำภาษาอังกฤษสองคำระหว่าง “Dictator” และ “Ship” โดยคำว่า “Dictator” มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ “dictator” อันเป็นชื่อเรียกตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของสาธารณรัฐโรมันที่ถูกแต่งตั้งขึ้นให้ใช้อำนาจปกครองสาธารณรัฐแบบเผด็จการในช่วงสถานการณ์พิเศษ⁶ ด้วยความหมายเช่นนี้จึงมีผลสืบเนื่องโดยตรงต่อการนิยามความหมายของคำว่า “ผู้เผด็จการ” ในทางกฎหมายให้หมายถึงทุกรูปแบบของรัฐบาลที่มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้อย่างเด็ดขาด⁷

⁶ “Dictatorship,” etymonline, accessed January 1, 2021, <https://www.etymonline.com/word/dictatorship>.

⁷ Carl Schmitt, *Dictatorship*, Cambridge : Polity Press, 2014.; xxxviii.

สำหรับข้อความคิดทั่วไปเกี่ยวกับ “ผู้เผด็จการ” ในทางทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญถือว่าเป็นแนวคิดที่ย้อนกลับไปโดยตรงกับประวัติศาสตร์กฎหมายโรมัน เนื่องจากผู้เผด็จการเป็นนวัตกรรมของสาธารณรัฐโรมันซึ่งถูกสร้างขึ้นเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารในสถานการณ์พิเศษภายหลังจากการโค่นล้มพระมหากษัตริย์ โดยผู้เผด็จการจะมีอำนาจทางการเมือง (imperium) อย่างเบ็ดเสร็จซึ่งมีความแตกต่างจากอำนาจชนิดเดียวกันกับของกงสุล ประมุขฝ่ายบริหารในสถานการณ์ปกติ เนื่องจากเป็นอำนาจที่ไม่อาจถูกยับยั้งจากการใช้สิทธิอุทธรณ์ของประชาชน (provocation ad populum) จากทริบูน โดยขั้นตอนการแต่งตั้งบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งผู้เผด็จการเป็นอำนาจของกงสุลภายใต้คำแนะนำและยินยอมของสภาซีเนต เมื่อเกิดกรณีที่มีความจำเป็นจะต้องจัดการกับสถานการณ์ร้ายแรงบางประการ เช่น ช่วงการทำสงคราม ช่วงการปราบปรามจลาจล ช่วงการจัดทำสำมะโนครัวของชาวโรมัน ช่วงการจัดพิธีกรรมทางศาสนา หรือช่วงการจัดพิธีการเฉลิมฉลองของสาธารณะ เป็นต้น ตามกฎหมายโรมันแล้วระยะเวลาการดำรงอยู่ของผู้เผด็จการต่อการแต่งตั้งหนึ่งครั้งมีระยะเวลา 6 เดือน แต่หากบุคคลที่ดำรงตำแหน่งผู้เผด็จการสามารถปฏิบัติภารกิจที่ถูกรับหมายได้เสร็จสิ้นก่อนหมดระยะเวลาดังกล่าวก็สามารถลงจากตำแหน่งผู้เผด็จการได้ก่อนระยะเวลา 6 เดือน โดยตามจารีตประเพณีในช่วงสาธารณรัฐโรมัน อำนาจของผู้เผด็จการไม่ได้ถูกผูกพันไว้ด้วยกรอบของกฎหมาย เพราะอำนาจของผู้เผด็จการมีลักษณะเดียวกันกับอำนาจสูงสุดและเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์ สำหรับในความเป็นจริงทางการเมืองแล้ว ผู้เผด็จการถือว่าเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สำคัญของอภิสิทธิ์ชนอย่างพวก Patrician ในการรักษาอำนาจการปกครองของตนจากการถูกคุกคามของประชาชนอย่างพวก Plebeians แต่อย่างไรก็ตามตำแหน่งผู้เผด็จการในช่วงของซูลลาและซีซาร์ก็มีความแตกต่างจากผู้เผด็จการในช่วงเวลาอื่น ๆ ของสาธารณรัฐโรมันซึ่งความแตกต่างดังกล่าวได้นำมาสู่การแบ่งแยกระหว่างผู้เผด็จการแบบชั่วคราว (Commissarial Dictatorship) กับผู้เผด็จการแบบรัฐาธิปัตย์ (Sovereign Dictatorship) ในท้ายที่สุด⁸

การจำแนกความแตกต่างระหว่างผู้เผด็จการทั้งสองประเภทมาจากฐานคิดที่ว่าผู้เผด็จการไม่มีอำนาจเปลี่ยนแปลงหรือสร้างกฎหมายใหม่ได้ แต่มีอำนาจเพียงยกเว้นกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญและอำนาจขององค์กรของรัฐอื่น ๆ เท่านั้น ด้วยเหตุเช่นนี้ ผู้เผด็จการแบบชั่วคราวซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับผู้เผด็จการในยุคก่อนของสาธารณรัฐโรมันจึงมีสถานะเป็นแต่เพียงเครื่องมือ

⁸ ibid.: 1-2.

ชั่วคราวในสถานการณ์พิเศษที่ถูกหยิบยกขึ้นใช้เพื่อรักษาความอยู่รอดของสาธารณรัฐและเสรีภาพของประชาชนชาวโรมันเท่านั้น⁹ ด้วยเหตุเช่นนี้ ผู้เผด็จการประเภทนี้จึงเป็นการใช้มาตรการพิเศษบางอย่างเพื่อปกป้องรักษาระเบียบทางการเมืองที่มีอยู่เดิมหรือระบบการใช้อำนาจรัฐแบบปกติให้มีชีวิตต่อไปอย่างยืนยาว¹⁰ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตรการที่ดำรงอยู่เพียงชั่วคราวเพื่อบรรลุภารกิจบางอย่างเท่านั้น¹¹ มาตรการเช่นนี้จึงเทียบเคียงได้กับแนวคิดทางกฎหมายของยุคสมัยใหม่อย่างสถานการณ์ฉุกเฉิน (State of siege) และกฎอัยการศึก (Martial law)

ในขณะที่ผู้เผด็จการแบบรัฐธำมณีปัตย์มีความแตกต่างจากเผด็จการแบบแรกตรงที่มีเป้าหมายอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงหลักกฎหมายและระเบียบทางการเมืองเดิมในระดับถึงรากถึงโคนไปสู่ระเบียบการเมืองใหม่ผู้เผด็จการประเภทนี้จึงมีลักษณะที่มุ่งล้มล้างโครงสร้างระเบียบการเมืองแบบเก่า พร้อมกับสถาปนาโครงสร้างการเมืองแบบใหม่ที่แตกหักจากระบบการเมืองและกฎหมายเดิมไปพร้อม ๆ กัน ส่งผลให้ผู้เผด็จการประเภทนี้มีความหมายเท่ากับผู้ที่ทรงอำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญ (pouvoir constituant)¹² ซึ่งสามารถเทียบเท่ากับการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองและระบบกฎหมายที่ขัดต่อระบบเดิมอย่างการรัฐประหาร (coup d'etat) และการปฏิวัติ (revolution) ได้

3. บทบาทการแทรกแซงการเมืองของทหารภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

3.1 บทบาทการยึดอำนาจการปกครองจากพระมหากษัตริย์และการพิทักษ์ระบอบใหม่ของสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายทหาร

การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ในหมู่คณะราษฎรได้มีการแบ่งงานภายในออกเป็น 2 งาน อันได้แก่ งานเกี่ยวกับการยึดอำนาจการปกครองจากพระมหากษัตริย์กับงานก่อตั้งระบอบใหม่ โดยสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายข้าราชการ

⁹ *ibid.*: 4.

¹⁰ ศีโรตม์ คล้ามไพบูลย์, *ความคิดทางการเมืองของคาร์ล ชมิทท์ : ความเป็นการเมือง, สภาวะสมัยใหม่ และเสรีประชาธิปไตย*, วิทยานพณ์ปริญาหมานบัณฑิต, สาขาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.: 120.

¹¹ Carl Schmitt, *Dictatorship*, 26.

¹² ศีโรตม์ คล้ามไพบูลย์, *ความคิดทางการเมืองของคาร์ล ชมิทท์ : ความเป็นการเมือง, สภาวะสมัยใหม่ และเสรีประชาธิปไตย*, 121-122.

ทหารจะมีส่วนเกี่ยวข้องและรับผิดชอบหลักในงานส่วนแรกอันได้การวางแผนยึดอำนาจและการลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจ ในขณะที่งานส่วนหลังซึ่งเกี่ยวกับการจัดทำรัฐธรรมนูญ ตั้งสภาผู้แทนราษฎรและรัฐบาลเป็นหน้าที่ของฝ่ายพลเรือน¹³ ด้วยเหตุเช่นนี้จึงทำให้ในช่วงระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บทบาทของข้าราชการทหารจึงเริ่มปรากฏตัวในฐานะกำลังส่วนสำคัญที่ทำให้การยึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์สำเร็จลงได้ โดยบทบาทที่สำคัญเช่นนี้จึงทำให้ที่ประชุมของคณะราษฎรเลือกพระยาพหลพลพยุหเสนา สมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการชั้นยศสูงคนสำคัญให้ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าคณะและมอบหมายให้พระยาทรงสุรเดช สมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการชั้นยศสูงอีกท่านเป็นผู้วางแผนการยึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์¹⁴

สำหรับบทบาทช่วงการยึดอำนาจการปกครองจากพระมหากษัตริย์ในระหว่างวันที่ 24-27 มิถุนายน 2475 บทบาทของข้าราชการทหารปรากฏตัวในฐานะตัวแสดงที่ขับเคลื่อนแผนการยึดอำนาจจนสำเร็จลุล่วงได้ โดยเริ่มจากภารกิจแรก ยึดกรมทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์ เพื่อรวบรวมรถยนต์ อาวุธปืนและนายทหาร ซึ่งสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารทุกคนต่างมีส่วนในภารกิจดังกล่าว โดยการยึดกรมทหารม้า หลวงพิบูลสงครามทำหน้าที่ควบคุมตัวผู้การกรมทหารม้า พระยาพหลฯ กับหลวงสฤชดียุทธศิลป์ทำหน้าที่งัดคลังกระสุนของทหารม้าเพื่อใช้สำหรับการยึดอำนาจ พระประศาสน์พิทยายุทธมีหน้าที่คุมตัวนายดาบและพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์มาที่หน้าที่ว่าการทหารม้า และท้ายสุดคือพระยาทรงสุรเดชทำหน้าที่รวบรวมทหารม้าของกรมทหารม้าทั้งหมด จนสามารถรวบรวมรถยนต์บรรทุก รถยนต์นั่ง รถยนต์เกราะ รถรบและพลทหารเพื่อเคลื่อนไปสู่กรมทหารปืนใหญ่ได้สำเร็จ¹⁵ ต่อมาสำหรับภารกิจที่สอง คือ การรวมพลทหารที่บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า เมื่อยึดกรมทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์ได้สำเร็จ คณะราษฎรสายข้าราชการทหารก็ได้้นำกำลังพลทหาร พร้อมด้วยอาวุธทั้งหมดไปรวมพลที่บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า โดยมีคณะทหารเรือของหลวงสินธุสงครามชัยกว่าร้อยคนมาชุมนุมและนักเรียนนายร้อยมารออยู่แล้ว เมื่อนำกำลังพลทหารมาที่บริเวณลานได้สำเร็จ พระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้อ่านประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองทันที¹⁶ ภารกิจที่สาม คือ การควบคุมตัวเจ้านายชั้นผู้ใหญ่และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ โดยพระประศาสน์พิทยายุทธ เป็นสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารที่มี

¹³ สํารวจ กาญจนสิทธิ์, *ชีวิตพระยาทรงฯ ในต่างแดน*, กรุงเทพมหานคร : บงกช, 2523; 86.

¹⁴ กุหลาบ สายประดิษฐ์, *เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475*, กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, 2548; 37.

¹⁵ สํารวจ กาญจนสิทธิ์, *ชีวิตพระยาทรงฯ ในต่างแดน*, กรุงเทพมหานคร : บงกช, 2523; 90-93.

¹⁶ เพิ่งอ้าง; 95 -97.

ส่วนสำคัญที่สุดในภารกิจนี้ โดยพระประศาสน์ฯ ทำหน้าที่ควบคุมตัวกรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระยาสิทธิราชเดโชชัยมาควบคุมตัวที่พระที่นั่งอนันตสมาคม นอกจากนี้คณะราษฎรสายข้าราชการทหารยังสามารถควบคุมตัวเจ้านายชั้นผู้ใหญ่คนอื่น ๆ อันได้แก่ กรมพระยานริศฯ กรมพระยาดำรงฯ หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร หม่อมเจ้านิลประภัศร และหม่อมเจ้านักขัตรมงคล¹⁷ และภารกิจสุดท้าย คือ ภารกิจของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร เมื่อชุมนุมกำลังทหารในพระนครกับควบคุมตัวเจ้านายชั้นผู้ใหญ่แล้ว คณะราษฎรได้จัดตั้งองค์กรที่มีชื่อ “ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” ขึ้นมาเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจปกครองประเทศในช่วงรอยต่อระหว่างวันที่ 24-27 มิถุนายน 2475 ซึ่งสมาชิกขององค์กรดังกล่าวประกอบด้วยสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารชั้นยศสูงจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ พระยาพลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ โดยบทบาทของคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารมีส่วนสำคัญอย่างมากในช่วงระยะเปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเพราะต้องทำหน้าที่ในการอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของระบอบใหม่ การควบคุมให้ทหาร ข้าราชการและราษฎรให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย จัดตั้งสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราวและมอบอำนาจการปกครองประเทศที่ยึดมาจากพระมหากษัตริย์คืนสู่สภาผู้แทนราษฎรเพื่อทำหน้าที่ปกครองประเทศต่อ¹⁸

ภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการราษฎรและสภาผู้แทนราษฎรขึ้นมา สมาชิกคณะราษฎรได้เข้าดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 33 คน แต่ปรากฏว่าสัดส่วนของสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารมีอยู่จำนวนเพียง 8 คน อันประกอบไปด้วย พระยาพลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ พระประศาสน์พิทยายุทธ หลวงพิบูลสงคราม หลวงสินธุสงครามชัย หลวงศุภชลาศัยและหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ในขณะที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เหลือเป็นของคณะราษฎรสายพลเรือนจำนวน 25 คน¹⁹ จึงคิดเป็นสัดส่วนของข้าราชการทหารในสภาผู้แทนราษฎรในส่วนของคณะราษฎรคิดเป็นเพียงร้อยละ 24 เท่านั้นซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่น้อยมาก ในขณะที่เดียวกันตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎรก็ได้ถูกมอบให้กับ

¹⁷ กุหลาบ สายประดิษฐ์, *เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475*, 92-97.

¹⁸ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)*, กรุงเทพมหานคร : รัฐกิจเสรี, 2517; 9-22.

¹⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, *ปฏิวัติ 2475*, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2560; 288.

ข้าราชการทหารแต่อย่างใด รวมถึงมีสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารดำรงตำแหน่งเป็น คณะกรรมการราษฎรเพียง 6 คน จาก 15 คน²⁰ซึ่งคิดเป็นเพียงร้อยละ 40 เท่านั้น จึงเห็นได้ว่า บทบาทการแทรกแซงการเมืองของทหารภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีไม่มากนัก ทั้งนี้ เพราะคณะราษฎรสายข้าราชการทหารเห็นตรงกันว่าควรจำกัดบทบาทของตนในฐานะผู้พิทักษ์ ระบอบใหม่เท่านั้น ส่วนงานด้านสภาผู้แทนราษฎร งานบริหารของคณะกรรมการราษฎรและการ จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จึงตกเป็นของบรรดาสมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือน ทำให้บทบาทของ ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะมันสมองของคณะราษฎรจึงสูงเด่นอย่างมากในช่วงปีแรกหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง²¹

ดังนั้น ในช่วงปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อคณะราษฎรสายข้าราชการ ทหารได้วางบทบาทตัวเองในฐานะผู้พิทักษ์ระบอบใหม่จึงทำให้คณะราษฎรสายข้าราชการทหาร ทั้งหมดใช้เวลาหนึ่งปีแรกไปกับการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการบริหารราชการภายใน กระทรวงกลาโหมและการย้ายบรรจุมหาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารให้เข้าสู่ตำแหน่ง ผู้บังคับบัญชาของกองทัพบกและเรือเพื่อทำให้คณะราษฎรสายข้าราชการทหารควบคุมกองทัพได้ เท่านั้น โดยเริ่มตั้งแต่พระยาทรงสุรเดช เสนอประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักรเข้าสู่การ พิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อจัดโครงสร้างหน่วยงานภายในกระทรวงกลาโหมใหม่โดย แบ่งเป็น 3 หน่วยงานได้แก่กองบังคับการ กองทัพบกและกองทัพเรือ²² นอกจากนี้ยังได้เสนอ ประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหมเพื่อกำหนดให้มีคณะกรรมการ กลางกลาโหมซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกส่วนใหญ่คือผู้บัญชาการทหารบกและทหารเรือกับ ข้าราชการทหารจำนวน 14 คนที่มาจากแต่งตั้งผู้บัญชาการทหารบกและทหารเรือเพื่อให้ ข้าราชการทหารตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงทำหน้าที่บังคับบัญชากองทัพบกและกองทัพเรือ แทนเสนาบดีกระทรวงกลาโหม²³

²⁰ ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)*, 23.

²¹ ชาลวิทย์ เกษตรศิริ และอัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, *ปฏิวัติ 2475*, 288.

²² พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49 ตอน ก (6 กรกฎาคม 2475): 190-194.

²³ พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49 ตอน ก (20 กรกฎาคม 2475): 209-212.

เมื่อเปลี่ยนระบบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการบริหารราชการภายในกระทรวงกลาโหมเสร็จสิ้นแล้ว สมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารก็ได้ถูกแต่งตั้งเข้าสู่ตำแหน่งบังคับบัญชาของกองทัพบกและกองทัพเรือ โดยในด้านกองทัพบก กลุ่มคณะราษฎรสายข้าราชการทหารบกชั้นสูงได้เข้าสู่ตำแหน่งบังคับบัญชาสายพลรบชั้นสูงทั้งหมด เริ่มตั้งแต่พระยาพลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎรจากรองจเรทหารบกเข้าสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก พระยาทรงสุรเดช ผู้วางแผนการยึดอำนาจการปกครองเข้าสู่ตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการและเป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก พระประศาสน์พิทยายุทธเข้าสู่ตำแหน่งกรมยุทธศึกษาทหารบก และพระยาฤทธิอัคนย์ เข้าสู่ตำแหน่งผู้บังคับทหารปืนใหญ่²⁴ ส่วนกลุ่มคณะราษฎรสายข้าราชการทหารบก ชั้นยศน้อย ก็ได้เข้าควบคุมกำลังกองพัน ได้แก่ หลวงพิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับทหารปืนใหญ่ หลวงอำนวยสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับกองพันทหารราบที่ 8 (บางซื่อ) หลวงพรหมโยธี เข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับกองพันทหารราบที่ 3 (สะพานม้ฆวาน) หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต เข้าดำรงตำแหน่ง ผู้บังคับกองพันทหารปืนใหญ่ที่ 1 (บางซื่อ) นอกจากนี้ หลวงอดุลเดชจรัส ขุนศรีศรากร ขุนพิพัฒน์สรการ ก็เข้าประจำอยู่เหล่าทหารปืนใหญ่ และ ร.ต. จำรูญ จิตรลักษณ์ และ ร.ต. สมาน เทพหัสดิน ณ อยุธยา เข้าประจำการที่กองพันทหารราบที่ 3 ด้วย แต่สำหรับกองทัพเรือ ปรากฏว่าสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารเรือ จำนวน 18 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชั้นยศน้อย ดังนั้น ตำแหน่งบังคับบัญชาระดับสูงจึงยังคงอยู่กับข้าราชการทหารเรือชั้นยศสูงที่มีใช้สมาชิกคณะราษฎร โดยหลวงสินธุสงครามชัย หัวหน้าคณะราษฎรสายข้าราชการทหารเรือ ได้ถูกแต่งตั้งเข้าสู่ตำแหน่งผู้ช่วยเสนาธิการทหารเรือและผู้อำนวยการโรงเรียนนายทหารเรือ หลวงศุภชลาศัย เข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับกองเรือปืน หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นผู้ช่วยผู้บังคับหมวดเรือปืนยามฝั่ง หลวงสังวรยุทธกิจ เป็นต้นเรือรบหลวงตอร์ปิโด 4 นายเรือเอกชลิต กุลกำธร ยังคงสำรองราชการกรมเสนาธิการทหารเรือ เป็นต้น และแม้ว่าตำแหน่งดังกล่าวทำให้สมาชิกคณะราษฎรฝ่ายข้าราชการทหารเรือแม้จะไม่สามารถขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงได้ แต่ก็สามารถเข้าควบคุมกำลังฝ่ายรบของทหารเรือได้จำนวนมาก²⁵

²⁴ แจ้งความประธานคณะกรรมการราษฎร ย้ายและบรรจุนายทหาร, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 49 ตอน ง (6 กรกฎาคม 2475): 1281-1284.

²⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, *ปฏิวัติ 2475*, 256-260.

อย่างไรก็ตามการจำกัดบทบาททางการเมืองของสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายข้าราชการทหาร ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ต้องจบลงภายในหนึ่งปี เมื่อปรีดี พนมยงค์ ได้นำเสนอ เอกสาร “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ที่ร่างขึ้นเองต่อคณะรัฐมนตรีจนสร้างผลกระทบที่ใหญ่หลวง ที่นำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารบก ชั้นยศสูงสามท่าน คือ พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิ์อัคนีย์และพระประศาสน์พิทยายุทธกับสมาชิกคณะราษฎรที่เลือ ความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับพระยามโนปกรณนิติธาดา รวมถึงบรรดาขุนนางอาวุโสที่ถูก เชิญมาร่วมรัฐบาล และความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงขนาดมีนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ได้ให้ความเห็นว่านี่คือความผิดพลาดทาง ประวัติศาสตร์ของปรีดี พนมยงค์ และเป็นการทำลายโอกาสของการสร้างแนวร่วมที่กว้างขวางที่สุด ในหมู่ชนชั้นนำไทยเพื่อวางรากฐานระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่พลเรือนมีบทบาทนำของ ประเทศไทยลง²⁶

ผลพวงของเหตุการณ์ความขัดแย้งจากการนำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติดังกล่าว ทำให้ในวันที่ 1 เมษายน 2476 พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีได้ทำรัฐประหารโดยการ ตราพระราชกฤษฎีกาสั่งปิดการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ งดบังคับใช้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 และโอนอำนาจนิติบัญญัติในระหว่างปิดประชุม สภาผู้แทนราษฎรมาให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีแทน โดยอ้างเหตุเพื่อการป้องกัน ประเทศจากการเปลี่ยนแปลงรากเหง้าทางเศรษฐกิจซึ่งจะนำหายนะมาสู่ประเทศและประชาชน²⁷ ตามมาด้วยการเนรเทศปรีดี พนมยงค์ สมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนสำคัญออกนอกประเทศ จนกระทั่งทำให้สมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารอันได้แก่ พระยาพหลพลพยุหเสนา หลวง พิบูลสงครามและหลวงศุภชลาศัยต้องเข้ามาแสดงบทบาทในการพิทักษ์ระบอบใหม่ครั้งแรกด้วยการ นำกองทัพออกมารัฐประหารรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 เพื่อเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้ง²⁸

การรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการที่ข้าราชการ ทหารเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองมากยิ่งขึ้นและการถูกลดบทบาทของคณะราษฎรสายพลเรือน

²⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง*, กรุงเทพมหานคร : 6 ตุลารำลึก, 2544.: 3-4.

²⁷ พระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 50 ตอน ก (1 เมษายน 2476): 1-4.

²⁸ สุพจน์ ด้านตระกูล, *ประวัติรัฐธรรมนูญ*, นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม, 2550.: 32-34.

เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบให้พระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งเป็นข้าราชการทหารเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนพระยามโนปกรณนิติธาดาที่ลาออกไปเพื่อทำหน้าที่ดูแลประเทศในช่วงวิกฤต²⁹ ตามมาด้วยการเพิ่มสัดส่วนของข้าราชการทหารในคณะรัฐมนตรีขึ้นเป็น 7 จาก 15 คนซึ่งคิดเป็นร้อยละ 47 หรือเกือบครึ่งของจำนวนรัฐมนตรีทั้งหมด ควบคู่กับการลดจำนวนลงของสมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีเหลือเพียง 1 คนเท่านั้น คือ หลวงนฤเบศร์มานิต³⁰ โดยหากเปรียบเทียบกับสัดส่วนของสมาชิกคณะราษฎรในคณะรัฐมนตรีชุดก่อนที่พระยามโนปกรณนิติธาดาดำรงตำแหน่งราชกฤษฎีกาปิดการประชุมสภาพบว่ามีเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับบทบาทระหว่างคณะราษฎรสายพลเรือนและสายข้าราชการทหารในทางการเมืองอย่างมาก เนื่องจากมีรัฐมนตรีชุดก่อนมีสัดส่วนของสมาชิกคณะราษฎรจำนวน 10 คนจากทั้งหมด 19 คน แบ่งเป็นมีสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีจำนวนถึง 4 คนและมีสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายทหารดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในจำนวนใกล้เคียงกันคือ 6 คน³¹ นอกจากนี้ไม่ใช่แค่เพียงสัดส่วนของสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารที่เพิ่มขึ้นในตำแหน่งรัฐมนตรีเท่านั้น แต่ในส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขึ้นในวันที่ 9 ธันวาคม 2476 จำนวน 78 คน โดยมีสมาชิกคณะราษฎรดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 47 คน ปรากฏว่าสัดส่วนของสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารเพิ่มขึ้นเป็นเสียงส่วนมากโดยดำรงตำแหน่งทั้งสิ้น 31 คนจากเดิมที่มีเพียงแค่ 8 คนเท่านั้น โดยคิดเป็นร้อยละ 66 จากสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรสัดส่วนของคณะราษฎรทั้งหมด ในขณะที่สมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนลดลงเหลือเพียง 16 คนจากเดิมที่เคยมีมากถึง 33 คน³² ด้วยเหตุเช่นนี้ ผลกระทบที่เริ่มขึ้นจากการนำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของปรีดี พนมยงค์ ทำให้การทำหน้าที่พิทักษ์ระบอบใหม่ของสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารได้แปรเปลี่ยนจากการมุ่งความสนใจไปที่การเข้าสู่ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาการ

²⁹ รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1, สมัยวิสามัญ สมัยที่หนึ่ง, 22 มิถุนายน 2476: 9.

³⁰ พระบรมราชโองการ ประกาศตั้งคณะรัฐมนตรี (จำนวน 14 ราย), *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 50 ตอน ก, (25 มิถุนายน 2476): 392-393.

³¹ ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)*, 45-46.

³² พระราชกฤษฎีกาตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 พุทธศักราช 2476, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 50 ตอน ก (9 ธันวาคม 2476): 816-821. และประกาศสภาผู้แทนราษฎร เรื่อง ตั้งซ่อมสมาชิกประเภทที่ 2 แห่งสภาผู้แทนราษฎร, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 51 ตอน ง (30 ธันวาคม 2476): 3849-3850.

ภายในกองทัพกลายมาเป็นผู้รับผิดชอบงานก่อตั้งระบอบใหม่แทนสมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนเสียเอง

3.2 การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

บทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แรกเริ่มเดิมทีในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ไม่ได้มีบทบาทสูงเด่นมากนักและภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองช่วงหนึ่งปีแรก แม้ว่าจะได้ดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้บังคับทหารปืนใหญ่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และรัฐมนตรีแบบไม่ประจำกระทรวง แต่ก็ไม่ได้มีส่วนสำคัญใด ๆ ในงานการก่อตั้งระบอบใหม่เพราะหน้าที่หลักดังกล่าวเป็นของสมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

ปรากฏว่าภายหลังความขัดแย้งเรื่องการนำเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติที่นำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มสมาชิกคณะราษฎร สายข้าราชการทหาร ชั้นยศสูง อย่างพระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิ์อัคนีย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธ กับสมาชิกคณะราษฎรที่เหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระยาทรงสุรเดชที่ได้เข้าร่วมกับพระยามโนปกรณนิติธาดาภายหลังจากการตราพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร ทำให้บทบาทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สูงเด่นขึ้นจากการเป็นผู้นำสมาชิกคณะราษฎร สายข้าราชการทหาร ชั้นยศน้อย เข้าร่วมมือกับพระยาพลพลพยุหเสนาทำหน้าที่พิทักษ์ระบอบใหม่โดยการเข้าทำรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 เพื่อเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้ง³³ นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ระบอบใหม่เผชิญวิกฤติจากการที่คณะผู้บัญชาการกอบกู้การปกครองบ้านเมืองในระบอบเก่า เข้าล้อมพระนครในวันที่ 11 ตุลาคม 2476 และยื่นคำขาดให้รัฐบาลของพระยาพลพลพยุหเสนาลาออก ทางจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ถูกแต่งตั้งเป็นผู้บังคับการกองผสมของรัฐบาลทำหน้าที่ปราบกบฏจนสำเร็จลงได้³⁴

หลังจากการมีบทบาทในการพิทักษ์ระบอบใหม่ในสองเหตุการณ์ดังกล่าว สถานะทางอำนาจในทางการเมืองของสมาชิกคณะราษฎรสายข้าราชการทหารอย่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มีความก้าวขึ้นมาตามลำดับ เริ่มแรกปี 2477 ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการ

³³ สุทธชัย ยัมประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งที่สอง* (พ.ศ. 2491-2500), กรุงเทพมหานคร : 6 ตุลาคม 2553, 16-18.

³⁴ ณัฐพล ใจจริง, *กบฏบวรเดช : เบื้องแรกปฏิวัติสยาม 2475*, กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2559, 63-95.

กระทรวงกลาโหม³⁵ ต่อมาปี 2481 ได้ถูกแต่งตั้งขึ้นเป็นผู้บัญชาการทหารบก³⁶ และท้ายที่สุด เดือน ธันวาคมของปีเดียวกันก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีแทนพระยาพหลพล พยุหเสนา³⁷ การขึ้นมารองอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามถือว่าเป็นยุคที่ ข้าราชการทหารมีบทบาทในการแทรกแซงทางการเมืองสูงที่สุดภายหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง โดยสัดส่วนข้าราชการทหารในคณะรัฐมนตรีก็เพิ่มขึ้นตามลำดับในคณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 มี สัดส่วนข้าราชการทหารเป็นรัฐมนตรีถึง 14 ตำแหน่งจาก 26 ตำแหน่งหรือคิดเป็นร้อยละ 54³⁸ ในขณะที่คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 ก็มีการเพิ่มขึ้นเป็น 15 ตำแหน่งจากทั้งหมด 25 ตำแหน่งหรือคิด เป็นร้อยละ 60³⁹ เรียกได้ว่ามีข้าราชการทหารเป็นรัฐมนตรีจำนวนเกินครึ่งทั้งหมด

นอกจากนี้ เมื่อเข้าสู่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้รับการแต่งตั้ง ให้เข้าดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด⁴⁰ หลังจากนั้นระหว่างปี พ.ศ. 2484-2487 การบริหาร ราชการแผ่นดินของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็มีลักษณะที่ไม่เคารพต่อรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 มากยิ่งขึ้น โดยมีการสร้างเสริมอำนาจให้กับตำแหน่งทางการเมือง ที่ตนดำรงอยู่อย่างผู้บัญชาการทหารสูงสุดผ่านเทคนิคทางกฎหมายสามประการได้แก่การแนะนำ ให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตราพระบรมราชโองการ การออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี และการประกาศใช้กฎอัยการศึก จนกระทั่งทำให้ตำแหน่งทางการเมืองดังกล่าวมีอำนาจในทาง บริหารและนิติบัญญัติเหนือองค์กรทางรัฐธรรมนูญอย่างคณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎร⁴¹

³⁵ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)*, 174.

³⁶ ประกาศกระทรวงกลาโหม เรื่องตั้งผู้บัญชาการทหารบก, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 55 ตอน ง (16 มกราคม 2481): 1387-1388.

³⁷ พระบรมราชโองการ ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี (นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ)), *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 55 ตอน ก (16 ธันวาคม 2481): 706-707.

³⁸ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)*, 279-280.

³⁹ เพิ่งอ้าง.: 391-392.

⁴⁰ พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด พุทธศักราช 2484, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58 ตอน ก (18 พฤศจิกายน 2484): 1681-1682.

⁴¹ พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดอำนาจและหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด และรองผู้บัญชาการทหาร สูงสุดเกี่ยวกับราชการของกระทรวงกลาโหม, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58 ตอน ก (25 พฤศจิกายน 2484): 1720-1722. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง อำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีและอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 59 ตอน 11 ก (17 กุมภาพันธ์ 2485): 470-476. และ พระบรมราชโองการ ประกาศใช้กฎอัยการศึก, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58 ตอน ก (10 ธันวาคม 2484): 1781-1782.

4. ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในฐานะผู้เผด็จการภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญไทย: การก่อตั้งและการสิ้นสุด

การจัดตั้งตำแหน่ง “ผู้บัญชาการทหารสูงสุด” และระบบบริหารราชการแผ่นดินแบบพิเศษในยามสงครามโลกครั้งที่ 2 ในระหว่างปี พ.ศ. 2483- 2487 เริ่มต้นจากวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ตราพระบรมราชโองการฉบับหนึ่งที่มีชื่อว่า “ประกาศตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ” โดยอ้างเหตุความจำเป็นที่เกิดจากการขยายตัวไปวงกว้างของสงครามซึ่งอาจกระทบต่อประเทศไทย ดังนั้น เพื่อรักษาความปลอดภัยของประชาชนชาวไทยและรักษาสีหิทธิประโยชน์เหนือดินแดนจึงสมควรจัดตั้งผู้บัญชาการสูงสุดของฝ่ายทหารซึ่งประกอบไปด้วยตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ เพื่อทำหน้าที่ปกป้องดินแดนของราชอาณาจักรไทย โดยได้มีการแต่งตั้งให้ นายพลตรีแปลก พิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดและกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ให้มีอำนาจบังคับบัญชาแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ รวมถึงมีอำนาจแต่งตั้งข้าราชการได้ตามสมควรเพื่อป้องกันประเทศ⁴² และได้มีการกำหนดอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกันให้กับผู้บัญชาการทหารสูงสุดซ้ำอีกครั้งในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484⁴³

ปรากฏว่าภายหลังจากต่อมาอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุดก็ไม่ได้สถิตนิ่งอยู่แต่มีการขยายขอบเขตอำนาจให้มากขึ้นตามลำดับด้วยการอ้างถึงเหตุความจำเป็นในการปฏิบัติการป้องกันประเทศในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยลำดับแรก ภายหลังจากจัดตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดขึ้นมา 1 ปีซึ่งคือวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ทางคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ตราพระบรมราชโองการอีกหนึ่งฉบับซึ่งชื่อว่า “ประกาศกำหนดอำนาจและหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด และรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดเกี่ยวกับราชการของกระทรวงกลาโหม” โดยกำหนดถ่ายโอนอำนาจในการบังคับบัญชาข้าราชการของกระทรวงกลาโหมของรัฐมนตรีว่าการ

⁴² พระบรมราชโองการ ประกาศตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 57 ตอน ก (13 พฤศจิกายน 2483): 728-730.

⁴³ พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด พุทธศักราช 2484, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58 ตอน ก (18 พฤศจิกายน 2484): 1681-1682.

กระทรวงกลาโหมให้มาเป็นของบัญชาการทหารสูงสุด และให้รองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นผู้ช่วยสั่งราชการของกระทรวงกลาโหมตามที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้มอบหมาย⁴⁴

ลำดับที่สอง มีการประกาศใช้บังคับกฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2484⁴⁵ โดยผลทางกฎหมายของการประกาศกฎอัยการศึกดังกล่าวทำให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีอำนาจตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ออกข้อบังคับเพิ่มเติมเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศได้โดยข้อบังคับดังกล่าวจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติกฎอัยการศึกด้วย⁴⁶ อำนาจดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนอำนาจทางนิติบัญญัติในสถานการณ์ฉุกเฉิน เพราะเป็นอำนาจออกกฎหมายที่มีลักษณะนามธรรมและใช้บังคับทั่วไปที่มีลำดับศักดิ์เทียบเท่าพระราชบัญญัติ ซึ่งในเวลาต่อมาผู้บัญชาการทหารสูงสุดจะได้อาศัยฐานทางอำนาจจากกฎอัยการศึกในส่วนนี้ในการออกข้อบังคับที่ขยายขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตนให้กว้างขวางไปมากยิ่งขึ้นต่อไป

ลำดับที่สาม ต่อมาในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 ภายหลังราชอาณาจักรไทยประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา นายกรัฐมนตรีได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง อำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีและอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด โดยเนื้อหาของประกาศดังกล่าวได้แบ่งการบริหารราชการแผ่นดินในยามสงครามออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนแรก งานบริหารราชการแผ่นดินทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับสงครามยังคงให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในงานดังกล่าว และส่วนที่สองคือ งานด้านสงครามโดยงานส่วนนี้มีขอบเขตกว้างกว่างานส่วนแรกซึ่งประกาศฉบับนี้ได้กำหนดให้อยู่ภายใต้อำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุด ดังนั้น การปฏิบัติงานของข้าราชการต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและคำสั่งใดจึงต้องพิจารณาทางเนื้อหาของภารกิจที่รับผิดชอบ หากเป็นภารกิจที่เกี่ยวกับงานบริหารราชการแผ่นดินทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับสงคราม ข้าราชการต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบแบบแผนที่ใช้ในปัจจุบันและคำสั่งของคณะรัฐมนตรี แต่หากเป็นภารกิจเกี่ยวกับงานด้านสงคราม

⁴⁴ พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดอำนาจและหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด และรองบัญชาการทหารสูงสุดเกี่ยวกับราชการของกระทรวงกลาโหม, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58 ตอน ก (25 พฤศจิกายน 2484): 1720-1722.

⁴⁵ พระบรมราชโองการ ประกาศใช้กฎอัยการศึก, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58 ตอน ก (10 ธันวาคม 2484): 1781-1782.

⁴⁶ พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 31 ตอน ก (11 กันยายน 2457): 388-395.

ข้าราชการต้องปฏิบัติตามคำสั่งของฝ่ายทหาร ข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายการศึกษา และคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุด นอกจากนี้แล้วประกาศดังกล่าวยังได้มอบอำนาจให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีอำนาจในบรรจุ การเลื่อน การปลด การย้ายข้าราชการในยามสงครามได้ตามความเหมาะสมโดยไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน และสุดท้าย การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้บัญชาการทหารสูงสุดกับคณะรัฐมนตรีในกรณีที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีการสั่งการต่าง ๆ อันเกี่ยวกับงานด้านสงครามต่อข้าราชการ โดยแบ่งออกเป็นสองงาน คือ งานแรก งานที่เป็นความลับในราชการทหาร ผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีอำนาจสั่งโดยตรงถึงข้าราชการโดยไม่ต้องเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาเสียก่อน และงานที่สอง งานที่ไม่เป็นความลับในราชการทหาร ผู้บัญชาการทหารสูงสุดจะต้องเสนอคำสั่งให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาเสียก่อน และคณะรัฐมนตรีจะพิจารณาไปในทางใดต้องดูตามสภาพเรื่อง คือ 1. หากเป็นคำสั่งที่มีลักษณะเป็นกฎซึ่งจะต้องมีการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้คำสั่งดังกล่าวบังคับใช้ได้ คณะรัฐมนตรีต้องแก้ไขอนุโลมไปตามคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุด 2. หากเป็นคำสั่งที่มีลักษณะเป็นคำสั่งทางปกครอง คณะรัฐมนตรีจะทำได้เพียงรับทราบและปล่อยให้คำสั่งดังกล่าวมีผลบังคับใช้ได้ และ 3. หากเป็นคำสั่งตามกฎหมายธรรมดา คณะรัฐมนตรีจะสั่งการตามเนื้อหาของคำสั่งที่ส่งมาโดยผู้บัญชาการทหารสูงสุดในนามของรัฐบาลเอง⁴⁷

ผลของการขยายอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุดทั้งสามลำดับข้างต้น ทำให้ฝ่ายทหารอย่างผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารราชการแผ่นดินเหนือกว่าองค์กรทางรัฐธรรมนูญอย่างคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาไปโดยปริยาย เนื่องจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีทั้งอำนาจสั่งการให้คณะรัฐมนตรีดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด มีอำนาจบังคับบัญชากระทรวงกลาโหม และข้าราชการทหาร มีอำนาจตรากฎระเบียบ (ด้านนิติบัญญัติ) และออกคำสั่งที่เกี่ยวกับงานด้านสงคราม (ด้านบริหาร) บังคับให้ข้าราชการและประชาชนต้องปฏิบัติตาม และมีอำนาจบรรจุ การเลื่อน การปลด การย้ายข้าราชการโดยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามขั้นตอนตามกฎหมายได้อีกด้วย

นอกจากนี้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดยังได้อาศัยฐานอำนาจที่สำคัญสองส่วน ได้แก่ ฐานอำนาจจากมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติกฎหมายการศึกษา พระพุทธศักราช 2457 ออกข้อบังคับ และฐานอำนาจจากพระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด

⁴⁷ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง อำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีและอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 59 ตอน 11 ก (17 กุมภาพันธ์ 2485): 470-476.

พุทธศักราช 2484 ออกคำสั่ง ท. สนามและประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เพื่อสร้างระบบบริหารราชการแผ่นดินแบบพิเศษในยามสงครามขึ้นมาทับซ้อนกับระบบปกติตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประการแรก ออกประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุดจัดตั้งองค์กรของรัฐที่มีนามว่า “คณะกรรมการประสานงาน ทหาร-พลเรือน” ให้ขึ้นตรงต่อการบังคับบัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุด⁴⁸ โดยกำหนดให้องค์กรนี้มีอำนาจด้วยกัน 3 เรื่อง ได้แก่ 1. ประสานงานของฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนให้สอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกัน 2. พิจารณาเรื่องและผู้บัญชาการทหารสูงสุดหรือนายกรัฐมนตรีมอบหมายให้พิจารณา และ 3. พิจารณาระเบียบปฏิบัติราชการของฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร ถ้าสมควรแก้ไขหรือปรับปรุงก็ให้เสนอความเห็นต่อผู้บัญชาการทหารสูงสุดต่อไป⁴⁹ ซึ่งอำนาจหน้าที่ดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับคณะรัฐมนตรีมาก จึงอาจกล่าวได้ว่านี่คือคณะรัฐมนตรีในสำนักงานด้านสงครามที่ขึ้นตรงกับผู้บัญชาการทหารสูงสุดและแยกออกมาอย่างเป็นทางการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475

ประการที่สอง ออกข้อบังคับตามกฎหมายการศึกษา กำหนดระบบบังคับบัญชาข้าราชการในยามสงครามขึ้นมา โดยมอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอเป็นหัวหน้าของข้าราชการฝ่ายพลเรือนทุกกระทรวง ทบวง กรมและข้าราชการตุลาการที่ประจำอยู่ในจังหวัดและอำเภอ แต่อย่างไรก็ตามผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอต่างต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของฝ่ายทหาร⁵⁰ ต่อมาผู้บัญชาการทหารสูงสุดยังได้ออกคำสั่งกองทัพบกที่ 11/2485 เรื่อง การบังคับบัญชาและสั่งการของทหารและข้าราชการส่วนภูมิภาค ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2485 กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อบังคับดังกล่าว โดยระบุให้ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ทหารที่มีอำนาจสั่งการผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอให้ปฏิบัติการเกี่ยวกับราชการทางสงครามได้ คือ ผู้บัญชาการกองพล ผู้บังคับการมณฑล ผู้บังคับการจังหวัดทหารบก ผู้บังคับการกรม ผู้บังคับกองพัน รวมถึงกำหนดเนื้อหาของคำสั่งที่ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอจะสั่งการข้าราชการพลเรือน ข้าราชการ

⁴⁸ ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง ตั้งคณะกรรมการประสานงานทหาร-พลเรือน, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 59 ตอน 8 ก (1 กุมภาพันธ์ 2485): 334-335.

⁴⁹ ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง กำหนดหน้าที่คณะกรรมการประสานงานทหาร-พลเรือน, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 59 ตอน 11 ก (17 กุมภาพันธ์ 2485): 477-478.

⁵⁰ ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง ตั้งคณะกรรมการประสานงานทหาร-พลเรือน, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 59 ตอน 8 ก (1 กุมภาพันธ์ 2485): 334-335.

ตุลาการไว้จำกัดเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสั่งตามคำสั่งของฝ่ายทหาร เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสนองความต้องการของทางราชการฝ่ายทหาร และเรื่องด่วนที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม หากข้าราชการพลเรือนและข้าราชการตุลาการใดขัดคำสั่งไม่ปฏิบัติตามคำสั่งที่อยู่ภายในเรื่องทั้งสามข้างต้นจะถือว่ามีความผิดทางวินัย มีความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญาและพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช 2484 และท้ายสุด คำสั่งดังกล่าวยังกำหนดอีกว่าในระหว่างสงครามและใช้กฎอัยการศึกให้ตำรวจมีฐานะเป็นทหาร เป็นกำลังรบในการดำเนินการสงครามอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บัญชาการตำรวจสนาม⁵¹ ผลของข้อบังคับและคำสั่งดังกล่าวทำให้ในช่วงสงครามและมีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ข้าราชการพลเรือน ข้าราชการทหาร ข้าราชการตำรวจและข้าราชการตุลาการทั้งหมดอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุด

ประการที่สาม ออกประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุดจัดระเบียบการปกครองในดินแดนที่กองทัพไทยยึดครองได้ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ ดินแดนสหรัฐอเมริกาเดิม โดยกำหนดให้มีตำแหน่งข้าหลวงทหารใช้อำนาจปกครองด้านบริหารและตุลาการในดินแดนสหรัฐอเมริกาเดิม โดยข้าหลวงทหารดังกล่าวขึ้นตรงต่อการบังคับบัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุด นอกจากนี้ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดยังได้ตั้งศาลเมืองเชียงตุง ศาลเมืองสาต และศาลเมืองหางทำหน้าที่เป็นศาลยุติธรรมของเขตปกครองดังกล่าวด้วย ซึ่งตามประกาศแล้วศาลทั้งสามถือว่าอยู่ภายใต้อำนาจของข้าหลวงทหารทั้งหมด จึงทำให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นองค์กรสูงสุดในทางบริหารและตุลาการของดินแดนสหรัฐอเมริกาเดิม⁵²

อย่างไรก็ตามภายหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2487 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้หมดอำนาจทางการเมืองลง สืบเนื่องมาจากการรวมตัวกันระหว่างสมาชิกคณะราษฎรสายพลเรือนที่นำโดยปรีดี พนมยงค์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 หัวก้าวหน้าที่นำโดยเตียง ศิริขันธ์ กลุ่มสมาชิกคณะราษฎร สายข้าราชการทหารเรือที่นำโดย พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิณ และกลุ่มตำรวจที่นำโดยพล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส โดยทั้งสี่กลุ่มได้ร่วมกันผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลผ่านการลงมติไม่เห็นชอบกับพระราชกำหนดจัดตั้งเมืองเพชรบูรณ์เป็นเมือง

⁵¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร 0201 เรื่อง สำเนาคำสั่งของ ผ.บ. ทหารสูงสุดหรือกรมบัญชาการทัพใหญ่ (18 พฤศจิกายน 2474 - 3 กุมภาพันธ์ 2487).

⁵² ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง การปกครองสหรัฐอเมริกาเดิม, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 60 ตอน 31 ก (15 มิถุนายน 2486): 1082-1083.

หลวงและพระราชกำหนดพุทธปริณิถิตล จนทำให้รัฐบาลขาดเสียงสนับสนุนจากสภาผู้แทนราษฎร และนำไปสู่การลาออกจากราชการตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงครามเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2487 ในที่สุด⁵³ ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเช่นนี้ ปัญหาเกี่ยวกับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและระบบบริหารราชการแผ่นดินแบบพิเศษในยามสงครามข้างต้นจึงถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาว่าการใช้อำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุดตามพระบรมราชโองการประกาศกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด พุทธศักราช 2484 และกฎอัยการศึกมีสถานะทางกฎหมายเช่นไร

คณะรัฐมนตรีได้มีการลงมติตั้งคณะกรรมการพิจารณากฎหมายขึ้นมาคณะหนึ่งซึ่งมีนายชุม จามรมาน เป็นประธานกรรมการ เพื่อพิจารณาสอบสวนเกี่ยวกับอำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุดในระหว่างปี พ.ศ. 2483-2486 ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวมีบันทึกความเห็นว่าการใช้อำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุดขัดต่อรัฐธรรมนูญและหลักประชาธิปไตย ทำให้ผลพวงของการใช้อำนาจต่าง ๆ ของผู้บัญชาการทหารสูงสุดไม่ว่าจะอาศัยอำนาจตามพระบรมราชโองการประกาศกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด พุทธศักราช 2484 และมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ถือว่าเป็นโมฆะทั้งหมด

“...คณะกัมการ ๆ ได้พิจารณากฎอัยการศึก มาตรา 17 แล้ว เห็นว่า เมื่อตามบทบัญญัติมาตรานี้ระบุว่า ในเวลาสงครามผู้ที่มีอำนาจออกข้อบังคับต่าง ๆ ได้ตามกฏอัยการศึกนั้น ได้แก่แม่ทัพใหญ่หรือแม่ทัพรอง หาได้ระบุให้ผู้บัญชาการ ทหารสูงสุดมีอำนาจเช่นนั้นด้วยไม่ ฉะนั้นผู้บัญชาการทหารสูงสุดจึงไม่ใช่ผู้มีอำนาจตามกฏอัยการศึกหย่างแม่ทัพใหญ่ และไม่มีทางที่จะถือว่าตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดนี้ประสงค์จะเรียกชื่อแทนตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ เพราะเหตุว่าถ้ามีความประสงค์จะให้เป็นแม่ทัพใหญ่แล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะต้องเปลี่ยนชื่อตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด

อนึ่ง เมื่อพิจารณาตามประกาศพระบรมราชโองการกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2484 ซึ่งมีความในคำปรารภว่า สมควรถวายผู้บัญชาการ ทหารสูงสุดมีอำนาจแต่งตั้งข้าราชการเพื่อดำเนินการป้องกันดินแดนอันเป็นอาณาจักรไทยไว้ด้วยกับได้พระราชทานอำนาจไฟผู้บัญชาการ ทหารสูงสุดแต่ตั้งข้าราชการได้ตามที่เห็นสมควรและตามประกาศพระบรมราชโองการกำหนดอำนาจ

⁵³ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง* (พ.ศ. 2491-2500), 35-38.

และหน้าที่ผู้บัญชาการ ทหามสูงสุด ลงวันที่ 23 พฤษจิกายน 2484 ซึ่งให้ผู้บัญชาการ ทหามสูงสุดมีอำนาจและหน้าที่สั่งราชการของกะชวงกลาโหมนั้นด้วยแล้ว ก็ก็จะเห็นว่าการแต่งตั้งผู้บัญชาการทหามสูงสุดนี้มิได้มีเจตนาจะให้เปนแม่ทัพใหญ่ นอกจากนี้ยังมีข้อสนับสนุนอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าตำแหน่งผู้บัญชาการทหามสูงสุดมิได้เป็นตำแหน่งแทนแม่ทัพใหญ่ในกตอัยการศึก กล่าวคือ ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2485 ซึ่งแจ้งเรื่องอำนาจหน้าที่ของนายกรัถมนตรีและอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการ ทหามสูงสุดก็ได้บรรยายอำนาจและหน้าที่ของผู้บัญชาการทหามสูงสุดไว้หย่างกว้างขวาง เป็นต้นว่า ถ้าผู้บัญชาการทหามสูงสุดพิจารณาเห็นว่าเปนการเหมาะสมกับการดำเนินงานของชาติในภาวะสงครามแล้ว อาดสั่งการในเรื่องการบัญชา การเลื่อน การปลด การย้ายข้าราชการใด ๆ โดยไม่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์ของกตหมายได้ และจะวางวิธีการที่เห็นสมควรไว้ก็ได้ และเมื่อผู้บัญชาการทหามสูงสุดได้สั่งการไปในเรื่องเกี่ยวกับกตหมายหรือระเบียบแบบแผน คณะรัถมนตรีก็จะต้องจัดการแก้ไขกตหมายหรือระเบียบแบบแผนเสียใหม่ให้เปนไปตามนัยแห่งคำสั่ง

เมื่อพิจารณาว่าตำแหน่งผู้บัญชาการทหามสูงสุดมิใช่ตำแหน่งที่มีสถานะในกตหมายหย่างแม่ทัพใหญ่แล้ว ข้อบังคับ ประกาศและคำสั่งต่าง ๆ ที่ผู้บัญชาการ ทหามสูงสุดได้ออกไปโดยอาศัยอำนาจตามกตอัยการศึกก็เป็นโมะ

นอกจากนี้ยังมีปณหาว่าคำสั่ง ท. สนามของกองบัญชาการทหามสูงสุดซึ่งออกโดยผู้บัญชาการทหามสูงสุดเพื่อให้บังคับแก่ประชาชนหย่างกตหมายนั้น จะมีผลใช้บังคับได้หรือไม่

คณะกมการ ๆ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า คำสั่งดังกล่าวนี้หากมีผลบังคับหย่างกตหมายไม่เพราะเหตุว่าผู้บัญชาการทหามสูงสุดมิได้มีอำนาจที่จะตรากตหมายอย่างใดเลย แม้จะอ้างว่าได้มีประกาศกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหามสูงสุดไว้แล้วก็ดี (ประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ 18 พฤษจิกายน 2484) ก็หาได้มอบอำนาจที่จะตราข้อบังคับหรือคำสั่งให้มีผลดังกตหมายได้ไม่ หรือจะมอบก็ไม่ได้ เพราะเปนเรื่องหญ่ในขออำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ

อนึ่ง เมื่อพิจารณาประกาศกำหนดอำนาจและหน้าที่ของผู้บัญชาการทหามสูงสุดเกี่ยวกับราชการของกะชวงกลาโหมลงวันที่ 23 พฤษจิกายน 2484 ซึ่งให้ผู้บัญชาการทหามสูงสุดมีอำนาจและหน้าที่สั่งราชการของกะชวงกลาโหม อันมีกตหมายหรือระเบียบแบบแผนให้หญ่ในอำนาจและหน้าที่ของรัถมนตรีว่าการกะชวงกลาโหมนั้น ก็

เห็นว่าประกาศพระบรมราชโองการฉบับนี้ได้มอบอำนาจเกินขอบเขตของกตพหยาอันเป็นการลบล้างอำนาจซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้บัณฑิต คำสั่งใด ๆ อันเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมโดยกตพหยา แต่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้สั่งเสียเองก็ยอมตกเป็นโมฆะทั้งสิ้น..”⁵⁴

นอกจากความเห็นเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของการใช้อำนาจหน้าที่ของตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้วคณะกรรมการชุดดังกล่าวยังได้มีข้อเสนอในการยกเลิกคำสั่งแต่ละประเภทของผู้บัญชาการทหารสูงสุดในระหว่างปี พ.ศ. 2483-2486 โดยแบ่งเป็น 3 ข้อเสนอได้แก่ ประการแรก ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและตั้งตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ โดยให้ตำแหน่งดังกล่าวทำหน้าที่ยกเลิกบรรดาประกาศคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่มีวัตถุประสงค์จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนทั้งหมด ประการที่สอง บรรดาข้อบังคับ ประกาศหรือคำสั่งที่เห็นควรบังคับอยู่ ให้รัฐบาลหรือแม่ทัพใหญ่ออกข้อบังคับ ประกาศหรือคำสั่งแปลงรูปเสียใหม่ และประกาศที่สาม ข้อบังคับ ประกาศหรือคำสั่งที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสั่งเกินขอบเขตอำนาจและอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวง ทบวง กรม ให้เจ้าหน้าที่ของแต่ละกระทรวงพิจารณาไปตามความเหมาะสม

“...(ก) โดยที่ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่ให้โอนหน่วยราชการที่สังกัดขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของบัญชาการทหารสูงสุดขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของแม่ทัพใหญ่แล้ว จึงควนให้แม่ทัพใหญ่ประกาศยกเลิกบังคับบัญชานั้นเสียใหม่เพื่อให้มีผลบังคับได้ตามกตพหยา

(ข) ส่วนข้อบังคับประกาศหรือคำสั่งใดที่รัฐบาลหรือแม่ทัพใหญ่เห็นสมควรให้ยังคงมีอยู่ รัฐบาลหรือแม่ทัพใหญ่ก็น่าจะดำเนินการออกข้อบังคับประกาศหรือคำสั่งนั้นเสียใหม่เพื่อให้มีผลบังคับได้ตามกตพหยา

(ค) ส่วนกิจการที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้บังคับเกินไปขอบอำนาจของกระทรวง ทบวง กรม มีอาทิ เช่น การควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคหรือสิ่งของบางอย่าง เป็นต้น นั้น ควนแจ้งให้กระทรวงเจ้าหน้าที่พิจารณามาที่เห็นสมควร...”⁵⁵

⁵⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.0701.51/35 กล่อง 2 เรื่อง อำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด (พ.ศ. 2487).

⁵⁵ เพิ่งอ้าง.

บันทึกความเห็น เรื่อง อำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุดของคณะกรรมการพิจารณากฎหมายซึ่งมีนายชุม จามรมาน เป็นประธานกรรมการ ดังกล่าวได้ถูกนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2487 และนำมาสู่การนำความเห็นดังกล่าวมาปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงในที่สุด ดังนี้

ขั้นแรก ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ตราพระบรมราชโองการยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และตั้งตำแหน่งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่ขึ้นมาแทนที่ รวมถึงโอนบรรดาคณะหน่วยงานที่อยู่ภายใต้กองบัญชาการทหารสูงสุดให้มาอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของแม่ทัพใหญ่แทน โดยอ้างเหตุผลในการออกพระบรมราชโองการดังกล่าวเพื่อจัดระเบียบการบังคับบัญชาราชการทหารให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457⁵⁶

ขั้นที่สอง นายกรัฐมนตรีทำงานร่วมกับแม่ทัพใหญ่เพื่อยกเลิกบรรดาคอับบังคับ ประกาศและคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุด โดยในวันที่ 4 กันยายน 2487 เลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มีหนังสือถึงแม่ทัพใหญ่ แจ้งว่านายกรัฐมนตรีขอให้แม่ทัพใหญ่พิจารณาทบทวนบรรดาคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดว่ามีฉบับใดสมควรคงไว้และฉบับใดสมควรยกเลิก⁵⁷ นอกจากนี้ยังได้ส่งความเห็นของคณะกรรมการพิจารณากฎหมายซึ่งมีนายชุม จามรมาน เป็นประธานกรรมการให้แม่ทัพใหญ่ประกอบการพิจารณาและดำเนินการต่อไป⁵⁸

ขั้นที่สาม รัฐบาลมีคำสั่งถึงปลัดกระทรวงและกรมอิสระทั้งหมดให้รวบรวมบรรดาคำสั่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่เป็นความลับทางราชการทหารซึ่งได้ส่งไปยังกระทรวง ทบวง กรมโดยมิได้ผ่านทางกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมาให้กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อที่รัฐบาลจะได้นำคำสั่งดังกล่าวไปพิจารณาว่าฉบับใดสมควรแก้ไขหรือเพิกถอนต่อไป โดยกระทรวงต่าง ๆ ได้มีการส่งหนังสือตอบกลับและแนบคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดส่งกลับคืนมาให้รัฐบาลตามลำดับ เริ่มจากกระทรวงการต่างประเทศแจ้งว่า ได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 340 ฉบับ กระทรวงสาธารณสุขแจ้งว่าได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 6 ฉบับ

⁵⁶ พระบรมราชโองการ ประกาศ ยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่ (พลเอก พจน์ พลโยธิน (พระยาพลพลพยุหเสนา) เป็นแม่ทัพใหญ่, พลโท ชิต มั่นศิลป์สินธุโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพใหญ่), *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 61 ตอน 52 ก (24 สิงหาคม 2487): 754-755.

⁵⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร 0201 เรื่อง ยกเลิกประกาศ, คำสั่งของ ท. สนาม และผู้บัญชาการทหารสูงสุด (9 ธันวาคม 2484 - 20 ตุลาคม 2487).

⁵⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.0701.51/35 กล่อง 2 เรื่อง อำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด (พ.ศ. 2487).

กระทรวงกลาโหมแจ้งว่าได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 70 ฉบับ กรมโฆษณาการแจ้งว่าได้รับคำสั่งจาก ผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 11 ฉบับ กระทรวงการคลังแจ้งว่าได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 17 ฉบับ กระทรวงเกษตรแจ้งว่าได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 8 ฉบับ กระทรวง อุตสาหกรรมแจ้งว่าได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 5 ฉบับและกระทรวงมหาดไทยแจ้งว่าได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดจำนวน 58 ฉบับ จึงมีคำสั่งที่เป็นความลับทางราชการทหารที่ส่งโดยตรงถึงกระทรวง ทบวง กรม ทั้งสิ้น 447 ฉบับ และนอกจากนี้แล้ว ทางกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรียังได้ทำบัญชีบรรดาคำสั่งที่ไม่เป็นความลับทางราชการทหารซึ่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดส่งผ่านกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีอีกด้วย โดยแบ่งตามรายปีโดยในปี พ.ศ. 2485 มีจำนวน 73 ฉบับ พ.ศ. 2486 มีจำนวน 140 ฉบับ และปี พ.ศ. 2487 มีจำนวน 236 ฉบับ โดยรวมเป็นคำสั่งที่ไม่เป็นความลับทางราชการทหารซึ่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดส่งถึงคณะรัฐมนตรี จำนวนทั้งสิ้น 449 ฉบับ⁵⁹

ขั้นที่สี่ แม่ทัพใหญ่ได้ดำเนินการยกเลิกข้อบังคับ ประกาศและคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เช่น ยกเลิกคำสั่งเกี่ยวกับการควบคุมยานยนต์เพื่อประโยชน์แห่งการสงครามและห้ามนำพาหนะออกนอกราชอาณาจักร⁶⁰ ยกเลิกคำสั่งเกี่ยวกับเขตอำนาจที่ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาคดีที่พลเรือนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา⁶¹ ยกเลิกอำนาจของศาลทหารในดินแดนสหรัษฎไทยเดิม⁶² ยกเลิกคำสั่งเกี่ยวกับการควบคุมสินค้าต่าง ๆ

⁵⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร 0201 เรื่อง ยกเลิกประกาศ, คำสั่งของ ท. สนาม และผู้บัญชาการทหารสูงสุด (9 ธันวาคม 2484 - 20 ตุลาคม 2487).

⁶⁰ ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกคำสั่งและระเบียบของกองทัพสนามเกี่ยวกับการควบคุมยานยนต์เพื่อประโยชน์แห่งการสงครามและห้ามนำยานพาหนะออกนอกราชอาณาจักร, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 62 ตอน 58 ง (23 ตุลาคม 2488): 1558-1559.

⁶¹ ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกประกาศของกองบัญชาการทหารสูงสุดออกตามประกาศแก้ไขเพิ่มเติมการใช้กฎอัยการศึก ลงวันที่ 25 เมษายน พุทธศักราช 2485, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 61 ตอน 79 ก (31 ธันวาคม 2487): 1296-1297.

⁶² ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกกำหนดในทางอรรถคดีให้ดินแดนบางแห่งเป็นเขตซึ่งกองทัพได้กระทำสงคราม, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 62 ตอน 15 ก (13 มีนาคม 2488): 216-217.

ในช่วงสงคราม⁶³ และยกเลิกคำสั่งเกี่ยวกับอำนาจบังคับบัญชาของข้าราชการทหารเหนือข้าราชการพลเรือนและตุลาการในภูมิภาค⁶⁴ เป็นต้น

และขั้นตอนสุดท้าย ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ออกพระบรมราชโองการยุบเลิกตำแหน่งที่ถูกก่อตั้งและตกค้างมาจากสมัยผู้บัญชาการทหารสูงสุดทั้งหมดออกจากระบบกฎหมายอันได้แก่แม่ทัพใหญ่ รองแม่ทัพใหญ่ แม่ทัพและรองแม่ทัพบก เรือ อากาศ ผู้บัญชาการตำรวจสนาม ผู้บัญชาการและรองผู้บัญชาการเขตภายใน โดยมอบอำนาจในการลงข้อบังคับ ประกาศ และคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุดอื่น ๆ ที่ยังคงเหลือให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมพิจารณาตามสมควรต่อไป⁶⁵ ก่อนที่ต่อมาจะปิดท้ายด้วยการยกเลิกอำนาจพิเศษของฝ่ายทหารทั้งหมดลงด้วยการมีพระบรมราชโองการยกเลิกการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรในปี พ.ศ. 2489⁶⁶

5. บทสรุป

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ของคณะราษฎรจะนำมาสู่การก่อตั้งระบอบประชาธิปไตย แต่ระบอบดังกล่าวก็มิได้ดำรงชีวิตอย่างราบรื่นเพราะต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามต่อการดำรงอยู่ของระบอบประชาธิปไตยที่เพิ่งถูกสร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่องทั้งภัยจากสงครามกลางเมืองและที่สำคัญที่สุดคือภัยจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงทำให้มีการจัดตั้งตำแหน่งข้าราชการทหารอย่างผู้บัญชาการทหารสูงสุดขึ้นมาครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2483 โดยแรกเริ่มเดิมทีต้องการให้มีลักษณะเป็นเพียงผู้เผด็จการแบบชั่วคราวใช้อำนาจเด็ดขาดทางการทหาร ผ่านการยกเว้นอำนาจสั่งการกองทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเพื่อให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดใช้อำนาจดังกล่าวปฏิบัติภารกิจทำ

⁶³ ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกคำสั่ง ท. สนาม ที่ 54/86, ที่ 76/86, ที่ 131/86, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 62 ตอน 11 ง (11 กุมภาพันธ์ 2488): 201-202.

⁶⁴ ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกข้อบังคับกองบัญชาการทหารสูงสุดที่ 1/2485, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 61 (28 พฤศจิกายน 2487): 1151.

⁶⁵ พระบรมราชโองการ ประกาศ ยุบเลิกแม่ทัพใหญ่, รองแม่ทัพใหญ่, แม่ทัพบก, เรือ, อากาศ, รองแม่ทัพบก, เรือ, อากาศ, ผู้บัญชาการตำรวจสนาม, ผู้บัญชาการเขตภายใน, รองและผู้ช่วยผู้บัญชาการเขตภายใน, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 62 ตอน 66 ก (13 พฤศจิกายน 2488): 669-670.

⁶⁶ พระบรมราชโองการ ประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึก, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 63 ตอน 7 ก (29 มกราคม 2489): 66-67.

สงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อปกป้องประเทศชาติ แต่ปรากฏว่าในเวลาต่อมาเมื่อพลวัตทางอำนาจทางทหารของผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้ขยายกว้างออกไปผ่านการออกข้อบังคับประกาศและคำสั่งต่าง ๆ ในทางกฎหมายถ่ายโอนอำนาจบริหารประเทศของคณะรัฐมนตรี อำนาจตรากฎระเบียบที่เป็นนามธรรมและใช้บังคับโดยทั่วไปในยามฉุกเฉินซึ่งเทียบเท่ากับอำนาจนิติบัญญัติของสภาผู้แทนราษฎร และอำนาจบังคับบัญชาข้าราชการตุลาการซึ่งเป็นองค์กรของรัฐที่ใช้อำนาจตุลาการให้มาเป็นอำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุดแต่เพียงองค์กรเดียวอย่างเบ็ดเสร็จโดยชัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 และกฎหมายอันมีลักษณะเป็นการรัฐประหารตามนิยามของ Ozan O. Varol⁶⁷ ส่งผลให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดแปรเปลี่ยนสภาพจากผู้เผด็จการแบบชั่วคราวกลายมาเป็นผู้เผด็จการแบบรัฐาธิปัตย์ที่ใช้อำนาจเปลี่ยนแปลงระบอบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรมุ่งก่อตั้งขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มาเป็นระบอบเผด็จการทหาร (Military dictatorship) ในระหว่าง พ.ศ. 2483 – 2487 ได้ในท้ายที่สุด แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 จะมิได้ถูกประกาศยกเลิกอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ระบบการเมืองและระบบกฎหมายที่ถูกก่อตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวก็ได้ถูกทำให้ไร้ความหมายลงไปในช่วงระยะเวลาข้างต้น ด้วยเหตุนี้ การยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและการเพิกถอนการใช้อำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุดออกจากระบบการเมืองและระบบกฎหมายทั้งหมดของรัฐบาลพลเรือนภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ลึกลงน่าจะเป็นประวัติศาสตร์กฎหมายที่สำคัญที่สุดเพราะอาจถือได้ว่าเป็นการลบล้างผลพวงของการรัฐประหารจากระบบกฎหมายที่ประสบความสำเร็จครั้งแรกของประเทศไทย

⁶⁷ รัฐประหาร หมายถึง เมื่อกองทัพหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของกองทัพกระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้มีอำนาจสูงสุดภายในรัฐและสถาปนาตัวเองเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐแทน โปรดดู Ozan O. Varol, “The democratic Coup d’Etat,” *Harvard International Law Journal* 53, No.2 (Summer 2012): 291-359.

References

- “Dictatorship.” etymonline. accessed January 1. 2021. <https://www.etymonline.com/word/dictatorship>.
- Schmitt, Carl. *Dictatorship*. Cambridge : Polity Press, 2014.
- Varol,Ozan O.. “The democratic Coup d’Etat.” *Havard International Law Journal*. 53, No.2 (Summer 2012): 291-359.
- กุหลาบ สายประดิษฐ์. *เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475*. กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, 2548.
- แจ้งความประธานคณะกรรมการราษฎร ย้ายและบรรจุนายทหาร, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 ตอน ง, (6 กรกฎาคม 2475) : 1281-1284.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. *ปฏิวัติ 2475*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2560.
- ณัฐพล ใจจริง. *กบฏบวรเดช : เบื้องแรกปฏิปักษ์ปฏิวัติสยาม 2475*. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2559.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2559.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกกำหนดในทางอรรถคดีให้ดินแดนบางแห่งเป็นเขตซึ่งกองทัพได้กระทำสงคราม. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 62 ตอน 15 ก (13 มีนาคม 2488): 216-217.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกข้อบังคับกองบัญชาการทหารสูงสุดที่ 1/2485. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 (28 พฤศจิกายน 2487): 1151.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกคำสั่ง ท. สนาม ที่ 54/86, ที่ 76/86, ที่ 131/86. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 62 ตอน 11 ง (11 กุมภาพันธ์ 2488): 201-202.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกคำสั่งและระเบียบของกองทัพสนามเกี่ยวกับเรื่องการควบคุมยานยนต์เพื่อประโยชน์แห่งการสงครามและห้ามนำยานพาหนะออกนอกราชอาณาจักร. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 62 ตอน 58 ง (23 ตุลาคม 2488): 1558-1559.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกรมบัญชาการทัพใหญ่ เรื่อง ยกเลิกประกาศของกองบัญชาการทหารสูงสุดออกตามประกาศแก้ไขเพิ่มเติมการใช้กฎอัยการศึก ลงวันที่ 25 เมษายน พุทธศักราช 2485. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอน 79 ก (31 ธันวาคม 2487): 1296-1297.

- ไทย. ประกาศ, ประกาศกระทรวงกลาโหม เรื่องตั้งผู้บัญชาการทหารบก. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 55 ตอน ง (16 มกราคม 2481): 1387-1388.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง การปกครองสหรัฐอเมริกาเดิม. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 60 ตอน 31 ก (15 มิถุนายน 2486): 1082-1083.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง กำหนดหน้าที่คณะกรรมการประสานงานทหาร-พลเรือน. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอน 11 ก (17 กุมภาพันธ์ 2485): 477-478.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง ตั้งคณะกรรมการประสานงานทหาร-พลเรือน. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอน 8 ก (1 กุมภาพันธ์ 2485): 334-335.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง ตั้งคณะกรรมการประสานงานทหาร-พลเรือน. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอน 8 ก (1 กุมภาพันธ์ 2485): 334-335.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศสภาผู้แทนราษฎร เรื่อง ตั้งซ่อมสมาชิกประเภทที่ 2 แห่งสภาผู้แทนราษฎร. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 51 ตอน ง (30 ธันวาคม 2476): 3849-3850.
- ไทย. ประกาศ, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง อำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีและอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอน 11 ก (17 กุมภาพันธ์ 2485): 470-476.
- ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศ ยุบเลิกแม่ทัพใหญ่, รองแม่ทัพใหญ่, แม่ทัพบก, เรือ, อากาศ, รองแม่ทัพบก, เรือ, อากาศ, ผู้บัญชาการตำรวจสนาม, ผู้บัญชาการเขตภายใน, รองและผู้ช่วยผู้บัญชาการเขตภายใน. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 62 ตอน 66 ก (13 พฤศจิกายน 2488): 669-670.
- ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 ตอน ก (20 กรกฎาคม 2475) : 209-212.
- ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดอำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด พุทธศักราช 2484. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 ตอน ก (18 พฤศจิกายน 2484): 1681-1682.
- ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศกำหนดอำนาจและหน้าที่ของผู้บัญชาการทหารสูงสุด และรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดเกี่ยวกับราชการของกระทรวงกลาโหม. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 ตอน ก (25 พฤศจิกายน 2484): 1720-1722.
- ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 ตอน ก (6 กรกฎาคม 2475): 190-194.

ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศใช้กฎอัยการศึก. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 ตอน ก (10 ธันวาคม 2484): 1781-1782.

ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศตั้งคณะรัฐมนตรี (จำนวน 14 ราย). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 ตอน ก (25 มิถุนายน 2476): 392-393.

ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี (นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ)). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 55 ตอน ก (16 ธันวาคม 2481): 706-707.

ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57 ตอน ก (13 พฤศจิกายน 2483): 728-730.

ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึก. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 63 ตอน 7 ก (29 มกราคม 2489): 66-67.

ไทย. พระบรมราชโองการ, พระบรมราชโองการ ประกาศ ยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชา การทหารสูงสุด และแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่ (พลเอก พจน์ พลโยธิน (พระยาพลพลพยุหเสนา) เป็นแม่ทัพใหญ่, พลโท ชิต มั่นศิลป์สินานโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพใหญ่). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอน 52 ก (24 สิงหาคม 2487): 754-755.

ไทย. พระราชกฤษฎีกา, พระราชกฤษฎีกาตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 พุทธศักราช 2476. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 ตอน ก (9 ธันวาคม 2476): 816-821.

ไทย. พระราชกฤษฎีกา, พระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 ตอน ก (1 เมษายน 2476): 1-4.

ไทย. พระราชบัญญัติ, พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31 ตอน ก (11 กันยายน 2457): 388-395.

ไทย. รัฐสภา. สภาผู้แทนราษฎร. รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1, สมัยวิสามัญ สมัยที่หนึ่ง, 2476.

ธงชัย วินิจจะกุล. *ประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่เหนือการเมือง ว่าด้วยประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร : ฟาเดียวกัน, 2556.

ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)*. กรุงเทพมหานคร : รัฐกิจเสรี, 2517.

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475

ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์. *ความคิดทางการเมืองของคาร์ล ชมิทท์ : ความเป็นการเมือง, สภาวะสมัยใหม่ และเสรีประชาธิปไตย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. สาขาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง*. กรุงเทพมหานคร : 6 ตุลารำลึก, 2544.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร 0201 เรื่อง ยกเลิกประกาศ, คำสั่งของ ท. สนาม และ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด (9 ธันวาคม 2484 - 20 ตุลาคม 2487).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) สร 0201 เรื่อง สำเนาคำสั่งของ ผ.บ. ทหารสูงสุดหรือกรมบัญชาการทัพใหญ่ (18 พฤศจิกายน 2474 - 3 กุมภาพันธ์ 2487).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.0701.51/35 กล่อง 2 เรื่อง อำนาจผู้บัญชาการทหารสูงสุด (พ.ศ. 2487).

สำรวจ กาญจนสิทธิ์. *ชีวิตพระยาทรงฯในต่างแดน*. กรุงเทพมหานคร : บงกช, 2523.

สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ. *แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งที่สอง (พ.ศ. 2491-2500)*. กรุงเทพมหานคร : 6 ตุลารำลึก, 2553.

สุพจน์ ต่านตระกูล. *ประวัติรัฐธรรมนูญ*. นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม, 2550.